

GESZTELYI TAMÁS

GYERMEKÁLDÁST SEGÍTŐ VARÁZSGEMMA

Az oslói Ustinow-gyűjteményben egy egészen különleges darabnak tekinthető gemma található.¹ Az előlapján guggoló helyzetben álló asszony, ami a szülés erőlködésére utal. Haja a vállára hullik. Egyik kezével térdére támaszkodik, a másikkal nemi szervéhez nyúl. A guggoló helyzet a nők szülési testtartása volt, olykor a szülési szék is látható, melyen ilyenkor ültek.² A kibontott haj minden kötés megoldására utal. A hátoldalon látható állatalak meghatározása vitatott. Eitrem a következőképp írta le: „Kutya (sakál?) felálló fülekkel és meredő nemi szervvel.”³ Alatta SSS középen egyenes vonallal összekötve, előtte és fölötté OPΩPIOYΘ olvasható. A feliratot Eitrem Hóros nevének fény jelentésével hozta összefüggésbe, míg a gemma élén megjelenő betűket (VVV) három alfának értelmezte, és esetleg a áylóc szó rövidítéseinek. A futó állat lehetséges értelmezése A. A. Barb⁴ nyomán a következő: a görög kyón kutyát és terhest egyaránt jelenthet, így Anubist a szexuális erővel kapcsolta össze, aki nemzi és hordozza combjai közt a mindenséget.⁵ Ezt az értelmezést az ithyphallikus ábrázolás megerősíteni látszik.

J. Gwyn Griffiths az állatot szamárnak látja, mely Séth-Typhónt testesíti meg, aki a szexuális energia és a termékenység forrása.⁶ Válaszában Barb⁷ elfogadja a szamár meghatározást, és idéz három olyan mágikus gemmát, melyen az állat ugyanolyan tartásban látható, mint ezen a gemmán, de a képfelület alján hanyatt fekszik, fölötté pedig a guggoló nő *cunnusát* az állat phallosza felé irányítja. Értelmezésében mindkét alakot ártó démoni erőnek tartja, az állat „a szamár, mely az ártó Séth megtestesülése”, a nőalak „az ártó Métra vagy Hystera... mint egy obszcén mezítelen nő jelenik meg”.⁸

Az Ustinow-gemma alapján – mely az előbbi jelenetet két részre bontva helyezi el a gemma két oldalán – Barb értelmezése teljesen elhibázottnak tűnik. Ugyanis a hátoldal feliratának elemei jól ismertek a szülési amulettekről. A három S középen egyenes vonallal összekötve a Chnubis jel, mely az egyiptomi Chnum szimbólumából származik: egy kinyújtott kígyótestre három további

1 Gesztelyi 2022: Nr. 69.

2 Bonner 1950: 92 skk, Michel 2001: Nr. 387 sk.

3 Eitrem 1921: 20 sk. Nr. 12.

4 Barb 1953: 216 Nr. 45.

5 Vö. Plutarchos De Iside et Osiride 44.

6 Gwyn Griffiths 1959: 367.

7 Barb 1959: 369.

8 Barb 1959: 370.

van merőlegesen ráhelyezve.⁹ A három V a gemma élén három K betű szára lehet, melyek ez esetben a szülési görcsök amulettjeinek a betűi, a kólika karakterei. Hasonlóképpen sorolja fel ezeket a betűket egy, a British Museumban őrzött gemmának a hátoldala,¹⁰ ott azonban megvannak a betűk függőleges szárai is, melyek ez esetben hiányoznak. A futó állat megnyúlt teste valóban kutyára emlékeztet, de fejformája, kinyitott szája, hosszú fülei és hangsúlyozott hímtagja inkább számárra utal.

V. Dasen szerint az előlap nőalakjában Omphaléről van szó, aki hasonló szerepet játszik itt, mint Héraklés a mágikus gemmákon: „ahogy Héraklés egy oroszlánt fojtogat, Omphalé egy számár ellen harcol, mely megtestesíti a gonosz erő akcióját, mely a nő egészségét fenyegeti a méh akaratlan mozgásától a vetélés veszélyéig.”¹¹ Az ábrázolásban és a feliratban kifejeződő kívánságok tehát a következőképp mondhatók el: biztos megtermékenyítés, a magzat megőrzése és könnyű szülés. A szülési görcsökkel összefüggő gemmák rendszerint barna jáspisból készültek, ahogy ez esetben is.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Barb, Alphons Augustinus 1953: Diva Matrix. *Journal of Warburg and Courtauld Institutes* (16.) 193–238.
- Barb, Alphons Augustinus 1959: Seth or Anubis II, *Journal of Warburg and Courtauld Institutes* (22.) 367–371.
- Bonner, Campbell 1950: *Studies in Magical Amulets, Chiefly Graeco-Egyptian*, Ann Arbor.
- Dasen, Veronique 2008: Le secret d’Omphale. *Revue Archeologique* (46) 2. 265–281.
- Eitrem, Samson 1921: *Ein christliches Amulett auf Papyrus*. Videnskapsselskabet Forhandlingar, No. 1. Kristiania.
- Gesztelyi, Tamás 2022: The Gems in the Ustinow Collection, Museum of Cultural History, University of Oslo. *Acta Classica Debr.* (58.) 101–141.
- Gwyn Griffiths, John 1959: Seth or Anubis? *Journal of Warburg and Courtauld Institutes* (22.) 367.
- Michel, Simone 2001: *Die magischen Gemmen im Britischen Museum I-II*, London.
- Zwierlein-Diehl, Erika 1993: *Magische Amulette und andere Gemmen des Instituts für Altertumskunde der Universität zu Köln* (Papyrologica Coloniensia XX), Opladen.

9 Vö. Zwierlein-Diehl 1993: Nr. 16.

10 Michel 2001: Nr. 392.

11 Dasen 2008: 265: „Whereas Heracles throttles a lion, Omphale fights against a donkey which embodies the action of malevolent entities threatening feminine health, from the involuntary movements of the uterus to the dangers of delivery.” E gemmák részletes leírása: Dasen 2008: 267–269.

